

De Spaanse Burgeroorlog (1936-1939) – Drenten in Spanje

Inleiding

Op het eerste gezicht zou je inderdaad kunnen denken dat de Spaanse Burgeroorlog iets was wat zich tot Spanje beperkte. Maar niets is minder waar, er is internationaal veel om te doen geweest.

Wat te denken van de stelling dat zonder de Spaanse Burgeroorlog de Verenigde Staten niet de rol hadden kunnen spelen die ze gedaan hebben in de Tweede Wereldoorlog? En hoe zou die Tweede Wereldoorlog afgelopen zijn als Duitsland niet in Spanje had kunnen oefenen?

Vanuit de hele wereld gingen 40-45.000 vrijwilligers naar Spanje om te vechten tegen de fascistische onder leiding van generaal Franco (het exacte aantal is nog steeds niet bekend. Het project SIDBRINT van de universiteit in Barcelona heeft inmiddels ruim 20.000 namen boven water). Deze vrijwilligers stonden bekend onder de benaming de *Internationale Brigades*. Onder hen waren zo'n 700 Nederlanders en daarbij zaten tenminste dertien personen uit Drenthe.

De Spaanse Burgeroorlog in een notendop

De Spaanse Burgeroorlog duurde van 18 juli 1936 tot 1 april 1939.

Toen in 1931 Spanje van een koninkrijk in een republiek veranderde, wilde men van het land zo snel mogelijk een socialistische staat maken. Voor 1931 hadden de elite, het leger en de kerk de feitelijke touwtjes in handen. De gewone bevolking was al eeuwen lang uitgebuit door de elite en onder de duim gehouden door de katholieke kerk. Nu werden landeigenaren hun land afgenomen en aan de boeren gegeven. De kerk moest vanaf dat moment zelf maar hun priesters betalen en ook het onderwijs werd bij de kerk vandaan gehaald. Het leger werd uitgedund door zo'n 8.000 officieren naar huis te sturen.

Die laatste groep pikte het echter niet en op 18 juli 1936 begon dan ook een opstand van het leger met als doel de regering in Madrid omver te werpen. Generaal Franco kwam al snel na het uitbreken van de opstand als legeraanvoerder aan de macht.

Maar het gewone volk accepteerde die opstand niet en zo begon de Spaanse Burgeroorlog. Uiteindelijk eindigde die in een overwinning van Franco met de overgave van het laatste republikeinse bolwerk, Madrid. Het tijdperk-Franco was begonnen, een dictatuur die pas in 1975 zou eindigen met de dood van de dictator.

De Internationale Brigades

Vanuit veel landen kwamen vrijwilligers naar Spanje om te vechten tegen de troepen van Franco. De meesten deden dat uit idealisme, vechten het fascisme, maar er waren ook avonturiers bij die wel eens wat van de wereld wilden zien. En natuurlijk een aantal die de gelegenheid aangrepen om te ontsnappen aan de justitie.

De reis ging meestal eerst naar Parijs. Hier zat de organisatie die de registratie en transport regelde naar Spanje. Vanuit Parijs ging het dan eerst per trein naar het zuiden van Frankrijk waarna meestal te voet de Pyreneeën werd overgestoken.

Er gingen veel communisten uit Nederland in Spanje tegen Franco vechten. In Spanje had het communisme in de jaren 20 vaste voet gekregen, onder andere door de bemoeienis van het Rusland van Stalin. Deze zag Spanje graag communistisch worden en hij hielp

zelfs de republiek militair ondanks het feit dat ook Rusland het non-interventiepact uit augustus 1936 getekend had. Militaire hulp die ook aan Franco werd verleend door de medeondertekenaars Duitsland en Italië.

De Russische overheid hield dossiers bij van zo veel mogelijk communisten die naar Spanje gingen. Die dossiers staan bekend als de *Gustav-dossiers*. Veel informatie, dus ook hier, komt uit die dossiers.

Alle vrijwilligers die terugkwamen raakten hun Nederlanderschap en dus hun paspoort kwijt. Dat betekende geen uitkering, voor werk moest een werkvergunning worden aangevraagd (en vaak geweigerd) en geen stemrecht meer.

Drenten in Spanje

Van sommige Drenten is het nodige bekend, van anderen nauwelijks meer dan de geboorteplaats en –datum. Veel informatie, zoals brieven, foto's en documenten zijn aan het begin van de Tweede Wereldoorlog vernietigd. Wanneer bij een politie-inval dergelijke zaken gevonden zouden worden, betekende dat vrijwel zeker arrestatie en transport naar een Duits concentratiekamp.

Een overzicht van de Drenten...

Fedde Alberts (Yde, 13 september 1901 – Groningen, 1973)

Fedde verhuisde na zijn geboorte naar Vries.

In 2018 werd ik benaderd door een mevrouw uit Rolde. Zij had papieren gevonden, Fedde bleek een familielid van haar te zijn en ze wilde graag meer weten over hem. Na enig speurwerk slaagde ik er in om een kleinzoon van Fedde te traceren. Hij bleek slechts een paar straten van mijn opdrachtgeefster te wonen en ze wisten niet dat ze familie waren. Ze hebben elkaar dan ook kort na de ontdekking ontmoet.

Fedde was een fervent communist, zo bevestigde ook de kleinzoon. Vanuit het idee om fascisme in Spanje te gaan bestrijden, vertrok hij op 27 maart 1937, samen met zijn zoon Hendrik, richting Spanje. In Parijs zat de organisatie die zorgde voor aanmelding en verder transport naar Spanje. Daar werd Hendrik weer naar huis gestuurd. Veertien jaar vond men toch te jong om mee te doen in een oorlog.

Later dat jaar raakte Fedde gewond bij gevechten en verbleef nog enige tijd in een ziekenhuis in Parijs. Op 19 december dat jaar arriveerde hij weer in Nederland. Zoals alle Nederlandse vrijwilligers was hij zijn Nederlanderschap en dus zijn paspoort kwijt, wat hij pas in 1955 weer terugkreeg.

Fedde ging in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog, iets wat veel oud-Spanjestrijders deden. Dat had tot gevolg dat hij uiteindelijk gearresteerd werd en in kamp Buchenwald terecht kwam. Hij overleefde het kamp en keerde na de bevrijding terug naar de stad Groningen. Fedde overleed in 1973.

Gradus Hermanus Bakker (Coevorden, 17 september 1909 – onbekend)

Van Gradus is niet zo veel bekend behalve dat hij in augustus 1937 naar Spanje vertrok. Na terugkomst uit Spanje is hij verhuisd naar de Bantamstraat in Haarlem. Zijn beroep was landarbeider, net als zijn vader Gerrit Jan Bakker. De moeder van Gradus was Maria Aleida van der Veen.

Hendrik Bijmholdt (*Gasselte, 13 april 1910 – onbekend*)

Hendrik vertrok in juli 1937 naar Spanje. Net als Fedde Alberts was ook hij communist. Volgens de *Gustav-dossiers* heeft Hendrik de langste tijd in Spanje in de gevangenis doorgebracht. Zijn dossier vermeldt niet wat daar de reden van geweest zouden zijn.

Hendrik keerde in december 1938 terug uit Spanje samen met de rest van de *Internationale Brigades* die in die maand met een parade afscheid namen in Barcelona omdat men de strijd opgegeven had. Uiteindelijk kreeg hij zijn paspoort terug in februari 1955.

Hij was metaalbewerker van beroep en verhuisde na terugkomst naar de Kalverstraat in IJmuiden.

Arend Haak (*Emmen, 11 april 1914 – onbekend*)

Arend kwam op 23 juli 1938 aan in Parijs, de stad waar vrijwilligers zich moesten melden, op een moment dat de situatie voor de Spaanse Republiek al tamelijk hopeloos was. Catalonië was afgesneden van de rest van Spanje, aan de Ebro werd zwaar gevochten. Haak zal zijn verwonding ongetwijfeld daar hebben opgelopen. In oktober '38 was de terugtrekking van de Internationale Brigaden aanstaande en als het ziekenhuis niet was gebombardeerd, had Arend Haak de oorlog waarschijnlijk wel overleefd. Een telegram aan zijn grootouders vertelt dat hij op 3 oktober 1938 overleden zou zijn.

Arend heeft diverse brieven naar huis geschreven over het wel en wee in Spanje. Over één van de brieven:

2 september 1938 komt het eerste bericht uit Spanje, de plaatsnaam had Arend wel opgeschreven maar die is door de censuur onleesbaar gemaakt. Verderop in de brief meldt hij dat hij in Mataro is, vlak bij de Franse grens – daar heeft de censuur kennelijk overheen gelezen. Hij schrijft dat dit al zijn vierde brief uit Spanje is en hij heeft nog steeds geen bericht van thuis ontvangen. “Zijn jullie kwaad op mij dat ik stilletjes ben weggegaan? (...) Het viel mij natuurlijk ook zwaar, geweldig zwaar dat kun je niet half geloven want ik had het in huis goed, te goed kan ik gerust zeggen. Maar ja, als goede communist mag je niet aan je zelf denken en moet het praten geen hoofdzaak zijn maar het doen, wat ik deed was niet meer als plicht, eenvoudige arbeidersplicht.”

Arend was veenarbeider van beroep en woonde aan de Roswinkelerstraat 54 in Emmen. Zijn vader was Arend Haak, ook veenarbeider en zijn moeder Lemina Hendrika Dokter.

Hendrikus Hofman (*Emmen, 12 maart 1904 – onbekend*)

Hendrikus vertrok op 24 april 1938 naar Spanje. Volgens de eerder genoemde *Gustav-dossiers* zou hij een moedige en betrouwbare soldaat zijn geweest. Aangezien men in die dossiers niet scheutig is met complimenten, moet Hendrikus dus wel bijzonder dapper zijn geweest.

Twee maanden nadat hij in Spanje was aangekomen, begon het Ebro-offensief, de laatste langdurige en hopeloze poging om de oprukkende fascistenaanval te stoppen. Hij raakte daarbij tot tweemaal toe gewond.

Op 5 december dat jaar komt hij terug naar Nederland, samen met een grote groep medestrijders van de *Internationale Brigades*. Ook hij raakt zijn paspoort kwijt. Hij verhuist naar Eindhoven, naar de Hoogstraat.

De vader van Hendrikus was Roelof Hofman, arbeider en zijn moeder Anna Huizinga.

Johannes de Jonge (Emmen, 26 december 1916 – onbekend)

Johannes vertrok in het voorjaar van 1938 naar Spanje, samen met nog drie jongemannen waarvan er twee bekend zijn en hier genoemd worden: Wolter Wolters en Arend Haak, beiden ook uit Emmen. Op 30 juli 1938 zijn de drie nog bij elkaar. Dat blijkt uit een document van de Internationale Brigades waarin staat dat ze ingedeeld waren bij de 35ste divisie, de “Montblanc divisie”.

Als in december 1938 de laatst overgebleven Nederlandse Spanje strijders terugkomen in Nederland en de Jonge is er niet bij, wendt zijn vader zich tot de burgemeester van Emmen. Die schrijft op 6 december 1938 aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken:

"Eenigen tijd geleden zijn 3 jongemannen vanuit deze gemeente naar Spanje vertrokken, alwaar zij vermoedelijk aan de oorlog hebben deelgenomen. Van hen werd weinig meer vernomen, slechts van een hunner, een zekere Wolters, is het adres bekend geworden (..) De namen der beide anderen waren een zekere Haak en Johannes de Jonge.

Dezer dagen vervoegde zich bij mij Pier de Jonge, vader van Johannes de Jonge (..) die mijn medewerking inriep teneinde iets van zijn zoon te vernemen. Hij verklaarde een brief aan zijn zoon te hebben geschreven, deze brief is echter als onbestelbaar teruggekomen. (..) Ik heb gemeend beleefd de bemiddeling van Uwe excellentie in te mogen roepen om iets van genoemden de Jonge te vernemen."

Uiteindelijk worden er nog diverse pogingen ondernomen om er achter te komen wat het lot van Johannes nu eigenlijk is geweest, maar er komt geen duidelijkheid en de veronderstelling is dat hij ergens in 1938 om het leven gekomen moet zijn bij de gevechten.

Tony Mulder Kramer (Teun) (Smilde, 18 augustus 1910 – Assen, 12 december 2009)

Teun werd geboren op 18 augustus 1910 te Smilde. Hij was badmeester van beroep en zoon van Albert Mulder, bakker, en Lammigje Kramer. Begin januari 1937 vertrok hij naar Spanje.

“Mijn tijd is gekomen. Hasta la vista”.

Het staat rechts boven aan de overlijdensadvertentie van Theun Mulder Kramer. Mulder Kramer; een dubbele naam omdat hij naar Spaanse gewoonte de namen van zijn vader en van zijn moeder was gaan dragen. Onder zijn naam staat dan ook trots vermeld: Oud-Spanjestrider, Staatsburger van Spanje.

Hij was een van de weinigen die in 1995 het aanbod van de toenmalige Spaanse regering had aanvaard: oud-Spanjestridders kregen de mogelijkheid om de Spaanse nationaliteit te krijgen. In een interview in de Hoogeveensche Courant grapt hij dat hij ‘ook Spaans bloed’ heeft vanwege de vele bloedtransfusies die hij tijdens de Spaanse Burgeroorlog had ondergaan. Met een lichaam vol granaat- en bomsplinters was hij naar Nederland teruggekomen. Dat hij door voor de Spaanse nationaliteit te kiezen opnieuw zijn Nederlandse nationaliteit kwijt raakte, kon hem niet deren. Dat was in 1939 ook gebeurd – en in 1947 had hij het weer teruggekregen, zonder een woord van verklaring er bij. Trots meldt hij dat hij aan de Spaanse verkiezingen had deelgenomen: “op de socialisten gestemd, natuurlijk.”

Geert Kuil (*Gasselte, 14 juni 1888 – onbekend*)

Over het leven van Geert weten we niet veel, over zijn tragische dood des te meer. In een interview beschrijft Theo van Hassel uit Utrecht wat er met Geert gebeurd is.

Hij vertelt dat hij ergens in 1938 samen met Geert een soort drinkgelag hield aan de rand van een meer. Op een zeker moment besloten de twee het water in te gaan. Geen van beiden waren echter goede zwemmers, maar dat was niet erg, het water was niet diep. Geert besloot zijn broek en laarzen aan te houden, iets wat hem duur zou komen te staan. Hij beklom een grote kei midden in het meer maar verloor daarbij zijn evenwicht. Helaas viel hij niet aan de ondiepe kant maar in een deel wat aanzienlijk dieper was en waar hij niet kon staan. Doordat zijn laarzen vol water waren gelopen, lukte het hem niet om weer boven te komen. Ook de poging van Theo om hem te helpen liepen op niets uit gezien het feit dat ook hij niet best kon zwemmen. Twee toevallig langs lopende soldaten probeerden ook nog te helpen, maar tegen de tijd dat ze Geert boven water kregen was het al te laat. Waar zijn lichaam begraven is, is nog steeds onbekend. Van Hassel dreigt nog in grote problemen te komen omdat men hem verdenkt van moord.

Henderkien Peeks (Henny) (*Gieten, 1 april 1906 – Amsterdam, 17 juli 1975*)

Vrijwilligers gingen niet alleen naar Spanje om er te vechten. Henny is er daar één van (*Fanny Schoonheijt* was wel zo'n vechtende dame. Ze stond bekend als 'de koningin van het machinegeweer' en vocht met name in Madrid).

Samen met een vijftal anderen vertrekt ze in oktober 1936 naar Spanje als om daar haar beroep van verpleegster te gaan uitoefenen. Het gezelschap gaat niet op de normale manier naar Spanje, via Parijs, maar met een ambulancevliegtuig, geregeld via de *Commissie Hulp aan Spanje*, naar Spanje en komt terecht in Murcia. Daar gaat ze aan het werk onder een nogal zenuwachtige Franse hoofdzuster maar Henny spreekt zowel geen Frans als Spaans wat het werk eerst aanzienlijk bemoeilijkt. Maar mettertijd gaat het steeds beter, zelfs goed.

Nederlandse verpleegsters staan goed bekend. Het waren harde werkers die de gewonden op een goeie manier verzorgden zodat die snel terug konden naar het front. Ook Henny bevestigt dat beeld. Wel zijn de Hollandse dames streng, ze zijn minder "gentille et charmante" vinden de patiënten en ook de plaatselijke bevolking. Het roken en wijn drinken werd flink ontraden en ook tegengewerkt. Henny is van mening dat ze dan maar buiten werktijd "gentille et charmante" moet zijn.

Aan van alles is er een chronisch tekort, zoals medicijnen, instrumenten en verbandmateriaal. Een lading afkomstig uit Nederland wordt dan ook met gejuich ontvangen.

Henny komt door een hoogoplopende ruzie in contact met Theo van Reemst, op dat moment hoofdarts in het ziekenhuis. Theo komt later nog aan de beurt want ook hij was een Drent.

In september 1938 werden de *Internationale Brigades* ontbonden en begonnen de voorbereiding voor terugkeer naar het land van herkomst. Ook Henny besloot terug naar Nederland te gaan. Echter, het leger van Franco had de weg afgesneden naar de rest van Spanje en er restte Henny niets anders dan te voet met de stroom vluchtelingen naar Frankrijk proberen te komen. Dat lukte haar, maar het had als gevolg dat ze pas op 25 februari 1939 in Nederland aankomt.

Hoe is het verder gegaan met Henny? Net als veel oud-Spanjestrijders nam ze ook deel aan het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog en helpt ze joodse onderduikers. Dat had tot gevolg dat ze op 13 oktober 1943 werd gearresteerd in Amsterdam. Via kamp Vught kwam ze terecht in kamp Ravensbrück. Ze overleeft het kamp en keert in juli 1945 terug naar Nederland.

Henny overlijdt in 1975 in Amsterdam. Voor haar hulp aan de joden is ze opgenomen in de database van Yad Vashem (Yad Vashem is een instelling binnen Israël waar informatie te vinden is over degenen die joden geholpen hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog).

Theo van Reemst (Sleen, 10 oktober 1908 – Amstelveen, 14 januari 1980)

Net als zijn vader wordt ook Theo arts en wanneer hij in oktober 1936 afstudeert, vertrekt hij al in december naar Spanje. In tegenstelling tot collega's, onderneemt Theo de reis op een illegale manier, dat wil zeggen net als de vrijwilligers die gaan vechten via Parijs.

Theo gaat op allerlei locaties werken en maakt zo onder andere heftige bombardementen op Tajuna mee, uitgevoerd door de Duitse Lufwaffe.

Ook gaat hij aan het werk in Castillejo waar geen elektriciteit is. Hij helpt de burgemeester met het installeren van een dynamo en krijgt als dank het lidmaatschap van de *PCE, de Spaanse Communistische Partij*.

In juli 1937 gaat hij aan de slag in Morata. Hier worden een aantal artsen verdacht van sabotage, het moedwillig veroorzaken van infecties. Theo krijgt de opdracht om te gaan spioneren en ontdekt dat er inderdaad gesaboteerd wordt. De leidinggevende arts wordt ontslagen en Theo vertrekt zonder orders naar het Brunete-front.

Inmiddels is het najaar 1937. Het weer is winderig, koud en nat. Wat ook niet helpt, is dat Franco een aantal dammen heeft laten doorsteken. Het gevolg is dat op allerlei plaatsen tyfus uitbreekt door wateroverlast. Ook Theo krijgt koorts en geelzucht. Hij weet het Hollands Hospitaal in Villanueva de la Jara te bereiken om te herstellen. Hier leert hij zijn toekomstige vrouw Trudel de Vries kennen. Met haar had hij al een aantal keren contact via de post. Theo blijft geruime tijd in dit ziekenhuis, nu om er als arts te werken.

In oktober 1938 besluit hij terug naar Nederland te gaan. De strijd tegen Franco is verloren, de plannen om de buitenlanders in de Internationale *Brigades te laten vertrekken, zijn in een vergevorderd stadium*. Via Parijs, waar hij drie weken als gast verblijft van Janrik van Gilse, politiek verantwoordelijke van de CPN, keert hij terug naar Nederland.

Theo raakt zijn paspoort kwijt, wordt lid van de CPN en houdt lezingen. Hij trouwt met Trudel en krijgen een zoon en een dochter.

Al voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog krijgen beiden hun Nederlanderschap weer terug en gaan ze in het verzet tijdens de oorlog. Dat leidt er toe dat ze in november 1942 gearresteerd worden

Gerrit Schuring (Meppel, 15 augustus 1894 – onbekend)

Schuring zou in november 1936 naar Spanje zijn gegaan. Samen met ene Theo Wiering meldde hij zich aan voor Spanje naar aanleiding van een oproep in *Het Volk* van het Comité 'Hulp aan Spanje', waarin verplegers en geschoolde hulpkrachten werden gevraagd.

Eerst ging het met een vrachtauto naar Parijs en daarna per trein via Barcelona en Valencia ging de reis naar Albacete. Hier kregen ze onder protest militaire uniformen

aangemeten: daar waren ze niet voor gekomen, ze hadden zich aangemeld als verpleger. Na de allerlichtste militaire training ging de reis naar Tarazona. De twee bleven protesteren en zagen hun kans schoon toen er om verplegers werd gevraagd. Wiering werkte een tijdje in een keuken. Na enkele dagen vertrokken ze met een groep per trein naar Aranjuez, van daar per bus naar gebouw Pablo Iglesias in Madrid. De ene helft van de groep vertrok naar het bataljon Edgar André, de andere helft ging naar het bataljon Thälmann. Wiering was ondertussen ook tot verpleger bevorderd.

Onder het voorwendsel dat ze voor oefeningen naar Fuencarral zouden reizen, bleken ze opeens op weg te zijn naar het front. Ze hadden zelfs nog geen wapens. Het enige waar Schuring en Wiering over beschikten was een kleine hoeveelheid verband. Op een groep van 80 man waren zij de enige 'verplegers'. Kort daarop kregen zij hun vuurdoop en moesten vijf zwaargewonden van noodverband voorzien en over open terrein wegvoeren. Na een week waarin ze drie zware aanvallen voor hun kiezen kregen werden ze afgelost. Met hun permanente ontkenning dat ze communisten waren maakten Schuring en Wiering het zichzelf niet makkelijker. Ze vroegen en kregen overplaatsing naar het bataljon Edgar André. Terug in Madrid kregen ze van een landgenoot bij de Internationale Brigade het adres van de Volk-journalist Gerzon Kreveld, die hen eind 1936 met het Nederlands Gezantschap in contact bracht. Schuring en Wiering stelden zich onder bescherming van de Nederlandse consul. Op 31 december 1936 keerde hij terug in Nederland en verhuisde later naar Amsterdam.

Wolter Wolters (Emmen, 26 oktober 1907 – Emmen, 14 mei 2001)

In een interview eind jaren 60 vertelt Wolter: *"We zijn op een zondagmiddag weggegaan. Ik had thuis gezegd dat ik naar een vergadering ging om een moeilijk afscheid te voorkomen. Twee van mijn kameraden wilden mee. Ze hebben ook geen afscheid genomen thuis. Ik heb nog tegen de jongens gezegd: je gaat met de kans dat je niet terugkomt, maar ze wilden toch mee. Alle twee kwamen ook uit Emmer-Compasuum. De een heette Arend Haak en de ander was Johannes de Jonge. Allebei zijn omgekomen. Ik kwam alleen terug.*

Van het front valt niet verschrikkelijk veel te vertellen. Ik ben maar een goed half jaar in Spanje geweest, ik heb gevochten in Catalonië in de Slag om de Ebro. Dat was een van de grootste veldslagen in de burgeroorlog. We moesten eigenlijk onder bijzonder ongunstige omstandigheden vechten. De Spaanse troepen van Franco hadden hulp van de Duitsers en van de Italianen. Ze hadden toendertijd de modernste wapens. Bovendien hadden zij veel meer vliegtuigen dan wij. We hebben in feite met een bezemsteel tegen een machinegeweer moeten vechten."

Wolters kwam in december 1938 terug met een groep van circa 115 Nederlanders die geëvacueerd werden, onder begeleiding van Nederlandse autoriteiten. De hele groep raakte zijn Nederlandse nationaliteit kwijt. Dat leidde ook voor Wolters tot een hoop moeilijkheden.

Wolter vertelt verder...

"In de oorlog werden we fanatiek nagezeten door de Duitsers. Ik moest onderduiken. Na die tijd is het ook niet gemakkelijk geweest. Ik mocht niet stemmen omdat ik officieel geen Nederlander was. Voor mij heeft dat heel wat betekend. Ik heb gelukkig maar tien jaar behoeven te wachten voordat ik mijn nationaliteit terugkreeg. Voor anderen heeft het soms

nog jaren langer geduurd. We hebben er van geleerd. Al die doden kunnen niet voor niets zijn geweest.”

Egbert Zoetebier (Schoonebeek, 5 december 1898 – Amsterdam, 8 mei 1970)

Van Egbert is weinig bekend over zijn tijd in Spanje. Dingen die wel bekend zijn, zijn dat hij huisschilder van beroep was en op 19 november 1920 trouwde met Annigjes Knol. Ze kregen drie kinderen. Later trouwde Egbert nog een keer met Aartje Anthonia Veenhof. De reden dat het eerste huwelijk eindigde is onbekend. Vader Lambertus was landbouwer en winkelier, moeder was Lammige Schutrop.

Egbert raakte, net als de anderen, bij terugkomst uit Spanje zijn Nederlanderschap kwijt. Op 11 februari 1955 kreeg hij zijn paspoort weer terug.

Kerklaan, Petrus Josephus (Pim) (Rotterdam, 28-01-1916 - Wolvega, 01-05-1987)

Pim was een man van principes en daar hoorde ook bij dat hij zeer beslist geloofde in het communisme. Dat kan dan niet anders dan de reden zijn geweest dat hij naar Spanje vertrok om deel te nemen aan de Internationale Brigades. In Nederland – maar zeker ook wereldwijd – was immers het algemene beeld dat de strijd in Spanje ging om communisme versus fascisme.

Pim was geen impulsieve man en zeker geen solist. Alhoewel het niet bekend is wanneer hij naar Spanje vertrok, zal hij zeker met een groepje naar Parijs zijn gegaan om van daaruit verder naar Spanje te reizen.

Van zijn tijd in Spanje is niet veel bekend behalve een vrij opmerkelijk verhaal, zo vertelt kleindochter Nelleke: hij zou hebben behoord tot een detachement dat er in slaagde een Duits vliegtuig neer te halen. Dat detachement zal dan luchtafweer moeten zijn geweest, met de grondwapens moet je erg veel geluk hebben om daar in te slagen. Na het neerstorten van het vliegtuig bleek de piloot te zijn onthoofd. Eén van de aanwezigen heeft toen een trap tegen het hoofd gegeven alsof het een voetbal was.

Nelleke weet zich te herinneren dat Pim eind 1938 met een grote groep is teruggekeerd naar Nederland. De kans is dan ook groot dat dat op 5 december 1938 is gebeurd toen een grote groep Nederlanders terugkeerde uit Spanje na deelname aan de Internationale Brigade. Pim raakte zijn Nederlanderschap kwijt zoals zovelen die in vreemde krijgsdienst waren geweest. Wanneer hij dat Nederlanderschap weer teruggekregen heeft is onbekend.

Zoals zoveel oud-Spanjestridders, liet ook Pim zijn gezin feitelijk in de steek om voor zijn idealen te gaan vechten in Spanje. Het heeft er echter niet voor gezorgd dat ze gescheiden zijn en na terugkeer uit Spanje zijn ze gewoon als gezin verdergegaan. Het lijkt er dus op dat Pim in goed overleg met zijn vrouw richting Spanje is vertrokken.

Ergens tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Pim naar een arbeidslager in Duitsland gestuurd, waarschijnlijk Ohrbeck, in de buurt van Osnabruck. In 1945 werd het kamp bevrijd door onder andere een contingent Marokkanen, afkomstig van Frans-Marokko. Zo'n 90.000 Marokkanen namen deel aan de Tweede Wereldoorlog¹.

Nadat ze bevrijd waren was het voor de ex-gevangenen een sport om de tabak van die Marokkanen te roven uit de puntige capuchon van hun kaftans waarin zij die tabak

bewaarden. Als ze gingen bidden (het waren moslims) dan trokken ze hun schoenen uit. Regelmatig gebeurde het dat sommigen na afloop hun schoenen niet terug konden vinden omdat ook die door ex-kampbewoners waren geroofd.

Pim vertrok niet via regulier transport terug naar Nederland maar ging op eigen houtje. Op welke manier dat dan was is niet bekend, maar hij zal gelift hebben, zo vertelt Nelleke.

Het gezin van Pim maakte op 28 januari 1942 een bombardement mee op Rotterdam door de Engelsen (of Pim daar zelf nog bij was of inmiddels in Duitsland was, is niet bekend). Het doel van dat bombardement waren de havens maar door een vergissing kwamen de nodige bommen op woonwijken terecht. Dat had meer burgerslachtoffers tot gevolg dan het Duitse bombardement op 14 mei 1940². Als gevolg hiervan besloot het gezin om met de twee kinderen te verhuizen naar Den Haag waar men zich veiliger achtte. Een ander gevolg was een sterk anti-Brits sentiment in Nederland. De vrouw van Pim, Jannie, is later nog eens teruggegaan naar het verwoeste huis in Rotterdam. Of toen Pim op de kinderen heeft gepast of de zus van Jannetje weet Nelleke niet meer.

Jannie bracht regelmatig Joodse kinderen naar onderduikadressen – in die tijd natuurlijk een gevaarlijke onderneming.

In Den Haag leed het gezin zwaar armoede en in 1944 besloot men om te verhuizen naar de plaats Woudrichem in Noord-Brabant, de geboorteplaats van Jannetje. Daar woonden ook nog twee ooms van haar: Leen en Hannes. De eerste was bakker en de tweede visser van beroep. Samen met haar zus en de twee kinderen werd de gevaarlijke reis ontnomen, het was tenslotte oorlogstijd.

Na de oorlog verhuisde het gezin weer terug naar Den Haag, naar de Ostadestraat 344. Later verhuisden ze naar de overkant omdat daar een douche in de woning was. Daarvoor moest men regelmatig het openbare badhuis bezoeken.

Pim en Jannetje hadden daar ook een Duits kind als logee. Het gebeurde vaker in Nederland om die kinderen te laten aansterken en even uit de puinhopen in Duitsland te halen.

Pim kreeg werk bij de Engelse ambassade maar werd al snel weer ontslagen toen bleek dat hij lid was van de CPN. Hierna kreeg hij een baan als kaas-controleur. De chemische middelen waarmee in het laboratorium gewerkt werd, zorgden er voor dat Pim een longaandoening kreeg en arbeidsongeschikt raakte. Dus werd in 1976 besloten te verhuizen naar het Friese Wolvega omdat de lucht daar beter voor hem zou zijn. Daar zijn ze uiteindelijk blijven wonen tot ze overleden, Pim op 70-jarige leeftijd, Jannetje is 69 geworden.

Over haar opa en oma vertelt kleindochter Nelleke verder dat ze een heel goed huwelijk hadden, ondanks (of misschien wel dankzij) het gegeven dat oma zeer doortastend was. Ze zijn beiden blijven geloven in en handelen naar hun idealen.

Bronnen: Nelleke Blansjaar (kleindochter en dochter van Maria Hendrika Kerklaan)

¹ door het NIOD uitgegeven boek *Oorlog op vijf continenten*

² historiek.net/nachtbombardementen-rotterdam-raf/86078/

Sekse: man

Overtuiging: communist

Woonplaats: Rotterdam

Datum vertrek/aankomst Spanje: 00-00-1937

Datum terugkeer: 05-12-1938 (vermoedelijk)

Nederlanderschap afgenomen: ja

Partner: Jannetje Maria Lubrun (Jannie). Geb. 16-12-1916 te Woudrichem (NB).

Getrouwd 24-07-1935

Kinderen: Maria Hendrika Kerklaan. Geb. 05-01-1937 te Rotterdam (moeder Nelleke Blansjaar). Petronella Kerklaan. Geb. 18-07-1938 te Rotterdam

Bronnen algemeen:

- IISG (International Instituut voor Sociale Geschiedenis), Amsterdam
- Spanjestridders.nl
- CID (Criminele Inlichtingen Dienst)
- Archief Internationale Brigaden, Moskou
- Diverse interviews met familie en bekenden
- Diverse persoonlijke archieven
- Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Rijksvreemdelingendienst
- NIOD – archief kamp Vught

Mocht je bij het lezen de verhalen herkennen of je bent (mogelijk) familie of bekende dan wil ik graag met je in contact komen. Nieuwe informatie is altijd van harte welkom. Email naar cf1958@live.nl of bel gerust met 06 – 389 958 23.